

LES LLARS DE FOC DE MONTBARBAT

MERCÈ NEGRE I GRANEL

MARIA DEL VILAR VILÀ I BOTA

*Departament de Prehistòria, Hist. Antiga i Arqueologia,
Universitat de Barcelona*

RESUM

El poblat ibèric de Montbarbat (Lloret de Mar-Maçanet de la Selva, La Selva) té excavada l'àrea sud-oest, on es troben diverses vivendes adossades al parament intern de la muralla. La datació dels sòls d'habitació, que ve donada per la ceràmica d'importació, correspon al segle IV i a inicis del segle III a.E. En aquest article s'estudien les llars i els elements relacionats amb elles, així com també un forn de coure aliments que hi ha en el mateix barri.

PARAULES CLAU

llars, xemeneies, capfoguers, forn, època ibèrica.

ABSTRACT

They iberian oppidum of Montbarbat (Lloret de Mar-Maçanet de la Selva, La Selva) has been excavated in the South-western area. Where several house joined to the inside face of the wall have been discovered. The date of the inhabited ground, which is noticed through the imported ceramic, belongs to the IV century and the beginning of the III century a. E. In this article the fireplaces and the elements related to them are studied, as well as an oven for cooking food which is in the vicinity.

KEY WORDS

fireplaces, chimneys, firedog, oven, iberian period.

La llar és una estructura estretament relacionada amb les estances habitacionals, normalment es dona una llar per casa, encara que és freqüent trobar diverses llars en una mateixa habitació, com en el cas de les tres existents a la Casa V, que no funcionen simultàneament sinó succesivament.

Malgrat la seva presència constant als poblats ibèrics, les llars no són uniformes ni quant a mides ni quant a formes, ni tampoc quant a ubicació, i també presenten diferències en la seva estructura.

Les excavacions portades a terme a l'àrea sud-oest del jaciment de Montbarbat han permès identificar set vivendes, dues d'una única estança, quatre de tipus compartimentat, i una (Casa III) sense determinar a causa de la seva situació a la zona alta del turó que li ha provocat una major erosió. A totes hi ha, com a mínim, una llar, excepte a l'esmentada Casa III. En les llars es poden constatar algunes de les diferents variacions que es donen als fogars ibèrics.

En total es coneixen dotze llars de foc i un forn domèstic (F) (fig. 1), les Cases I i II, d'àmbit únic, presenten una llar cadascuna; a la Casa IV apareix un forn i una llar; les Cases V, VI i VII, d'una gran potència estratigràfica, tenen tres, quatre i dos llars, respectivament, que funcionarien succesivament, en la majoria dels casos, com evidencia la superposició parcial d'algunes d'elles.

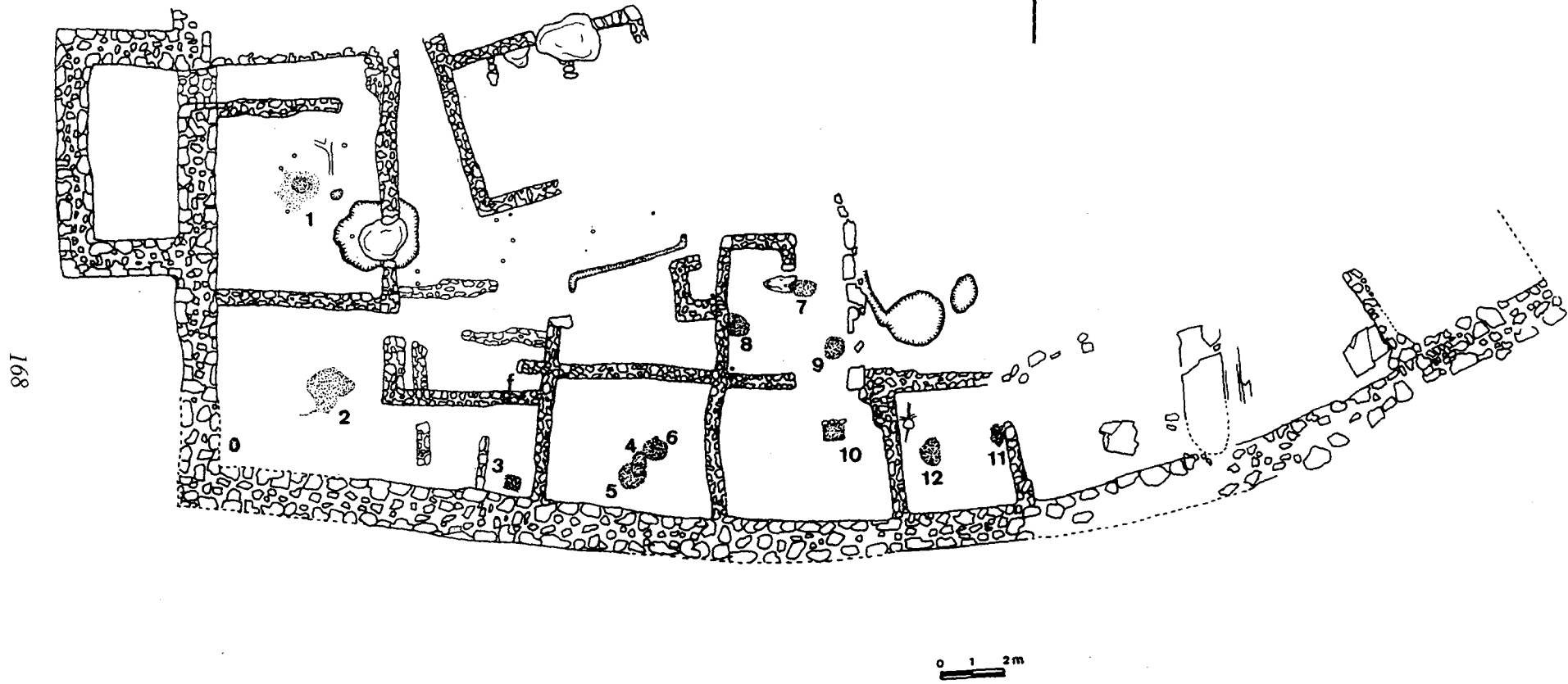
LES LLARS DE MONTBARBAT

Casa I

Llar núm. 1. Estrat III

Llar de foc, circular, d'1,30 m de diàmetre. Es troba situada en el centre de l'habitació (fig. 2), sobre la roca natural, desplaçada si es consideren els eixos generals de la vivenda; sense materials. Està formada per capes succesives d'argila endurides per

MONTARBAT
Àrea sud-oest

168

FIGURA 1.

l'acció del foc, sense cap tipus de preparació prèvia ni la presència de capes refractàries de ceràmica trencada, ni pedres com passa a d'altres llars del mateix poblat. Al voltant de la llar es troben tres forats de pal circulars de 10 cm de diàmetre, excavats a la roca que, molt probablement, servirien per sostenir una estructura feta amb materials peribles (fustes, branques o canyes combinades amb fang) per extreure els fums. De fet, encara que no s'han identificat clarament xemeneies, existeixen indicis d'aquestes estructures les quals estarien construïdes combinant elements vegetals i fang per relligar-ho i també per aïllar-ho de les espurnes.

Casa II

Llar núm. 2. Estrat II

Llar de foc situada en el centre de l'habitació, presenta una forma rectangular amb els angles arrodonits, i està situada sobre la roca; sense materials. Dimensions: 1 m per 1,82 m. Té una pedra grossa al costat. És el nivell del pis d'habitació.

Casa III

La Casa III, possiblement a causa de la gran erosió soferta, no presenta indicis de cap llar de foc.

Casa IV

Llar núm. 3. Estrat III

La llar de foc està situada a l'angle format entre la muralla i una paret mitgera, a 10 cm de la primera i a 34 cm de la segona. Té una forma rectangular de tendència quadrangular amb unes dimensions de 0,53 m per 0,44 m. Està construïda per sobre del nivell del sòl.

Casa V

Llar núm. 4. Estrat III

Llar núm. 5. Estrat IV

Llar núm. 6. Estrat V

Aquestes tres llars estan situades a l'habitació principal de la vivenda i tenen posició centrada, gairebé sobreposades (fig. 3).

La llar de foc número 4, que sobresurt del sòl uns 10 cm, té forma rectangular, d'uns 0,80 m per 0,50 m, a una profunditat de 0,86 m. Està formada per una capa de fang refractària d'entre 2,50 i 5 cm de gruix, sobre dos nivells de fragments ceràmics de tot tipus: vernís negre, àmfora, comuna al torn i a mà

i una copeta de ceràmica amb pintura negra mat (reconstruïble), imitació de la Forma 2732c1 (Morel 1981: 212) de vernís negre (pot ser una ofrena?).

La llar de foc número 5, de forma circular i d'un metre de diàmetre aproximadament, es situava a una profunditat de 1,13 m. Quan es treu aquesta llar veiem que està formada per una capa de fang cuit de 4 cm de gruix, sobre una capa de fragments ceràmics d'àmfora de tipus púnic amb acanaladures, i després una altra capa d'argila, un nivell de ceràmica fina i molt trocejada i barrejada amb fang, constituïda per ceràmica grisa, comuna al torn, alguns fragments de la qual porten decoració de pintura blanca.

La llar de foc número 6 (làm. I, núm. 1) es trobava a una profunditat d'uns 1,44 m. Era de planta circular d'uns 0,70 m de diàmetre, amb una altura total de 18 cm per sobre el nivell del sòl de l'habitació. Estava constituïda per: un revestiment de fang cremat per la cocció de 4 cm de gruix; una capa de bocins ceràmics col·locats horitzontalment, formant uns 7 cm d'espessor; i un nivell de pedres petites en la base, de 7 cm d'altura. Els materials trobats al seu interior van ser, a més de tres fragments informes de vernís negre àtic, dos fragments de ceràmica a mà, un percutor, i dos grans gerres decorades amb pintura blanca que, una vegada reconstruïdes, els hi mancava la part inferior del cos i el fons (Vilà 1986). L'absència de fons no és fortuïta, al contrari, sembla que està relacionada amb alguna mena de ritual de consagració de la llar.

Casa VI

Llar núm. 7. Estrat I

Llar núm. 8. Estrat II

Llar núm. 9. Estrat II

Llar núm. 10. Estrat V

Les tres primeres llars d'aquesta vivenda estan ubicades al vestíbul, mentre que l'última es troba a l'habitació principal.

La llar de foc número 7, de planta rectangular, mesura 0,92 m per 0,60 m. Tota ella està constituïda per fang refractari i té un gruix de 16 cm. Es troba situada al costat d'una pedra molt grossa de 1,20 m per 0,56 m. Al seu cantó hi ha un forat circular de 0,20 m de diàmetre i 0,21 m de profunditat que podria servir per aguantar una estructura de sortida de fums o de sosteniment de la coberta.

La llar de foc número 8 es troba adossada a la paret mitgera que separa la Casa V de la Casa VI, té forma semi-el·líptica, la part recolçada fa 0,72 m, i la seva longitud màxima és de 0,70 m. Està formada per una capa superior de fang refractària de 2 cm, una altra d'argila vermella de 3 cm i, finalment, una

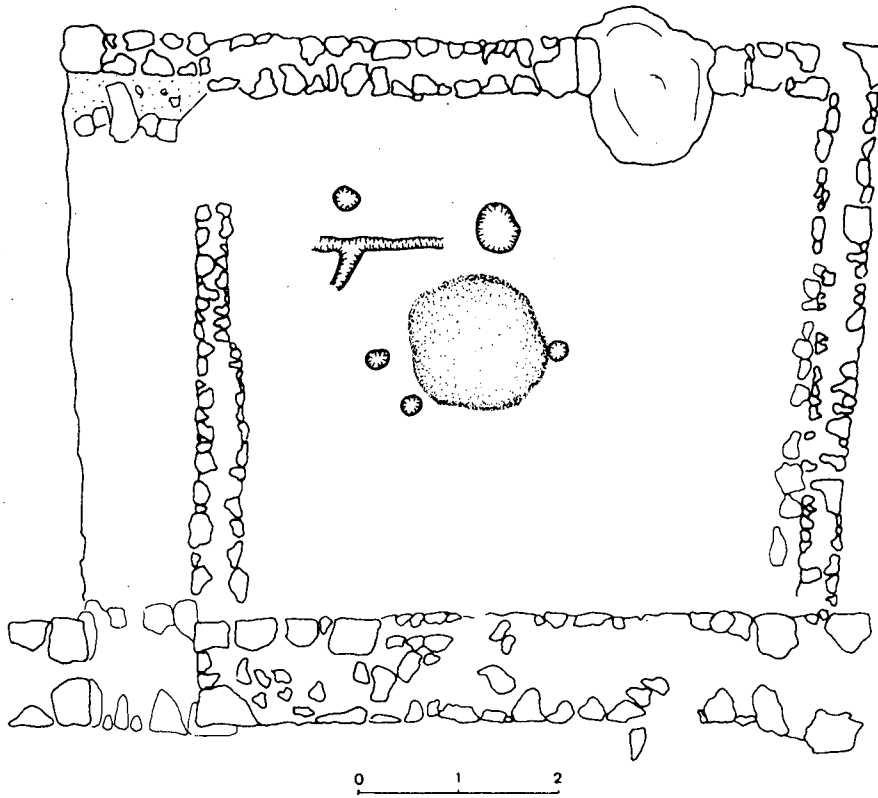

FIGURA 2.

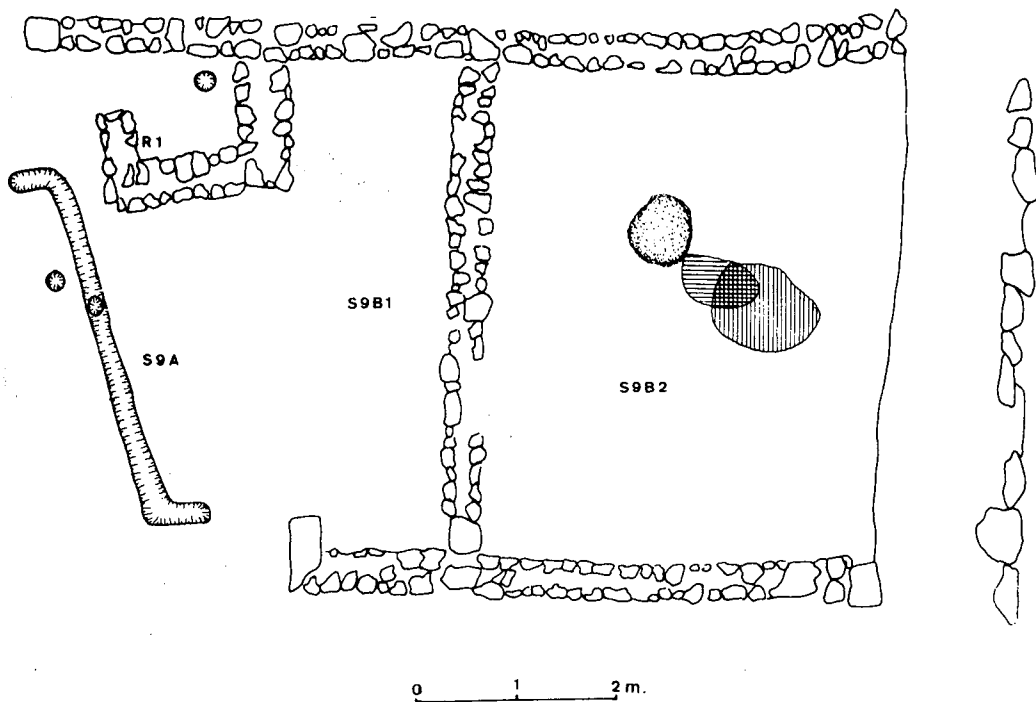

FIGURA 3.

capa grisa de 16 cm. No presenta fragments ceràmics ni pedres en el seu interior (fig. 4; làm. I, núm. 2).

La llar de foc número 9, de planta circular d'uns 0,72 m de diàmetre, està constituïda per una capa de fang cuit, a sota de la qual hi ha un nivell de ceràmica a torn, ataronjada, molt fina i farinosa, sense cap fragment amb forma. El seu gruix total és de 26 cm.

L'habitació principal presentava només una llar de foc a l'Estrat V (núm. 10), que sobresortia del nivell del pis: de planta rectangular, situada en el centre, sobre la roca, i seguint el seu pendent. Les seves dimensions són 0,54 m d'amplada per 0,60 m de longitud, i 17 cm d'espessor. Constituïda per una crosta de fang endurida per l'acció del foc de dos centímetres de gruix; després quatre centímetres de fang vermell; i de sota un llit de ceràmica compost majoritàriament per fragments informes d'àmfora púnica, força plana, de dos centímetres de gruix; i en el sòl una altra capa de fang de nou centímetres.

Casa VII

Llar núm. 11. Estrat IV

Llar núm. 12. Estrat V

Ambdues llars es situen a l'habitació principal de la Casa.

La llar de foc número 11 (làm. II, núm. 2), apareix a 2,50 m de profunditat, té forma rectangular de 0,75 m d'amplada per 0,65 m de longitud, i es troba adossada a la paret perpendicular a la muralla, al costat mateix de l'entrada de l'habitació. Està constituïda per una capa dura i negra de 0,10 cm de gruix; 10 cm d'argila vermella; 5 cm de terra; entre 6 i

11 cm de pedres petites i terra molt dura; en total la llar té un espessor de 27 cm.

La llar de foc número 12 (làm. II, núm. 1) es troba a 2,85 m de profunditat, en el centre de l'habitació, és de planta circular, amb un diàmetre aproximat de 0,85 m. Està formada per: 6 cm d'argila vermella molt dura amb pedra descomposta cremada; una capa ceràmica força uniforme d'un cm de gruix composta majoritàriament per fragments de ceràmica amb pintura blanca, però no ha estat possible reconstruir el perfil de cap gerra; de 6 a 8 cm fa el nivell de pedres i terra sorrenca que, a la part central presenta una segona capa ceràmica, i a la zona externa té una revora de pedra i terra molt dura d'entre 6 i 11 cm d'espessor; sota la capa de pedres i terra sorrenca s'han trobat sis boletes de fang col·locades de manera que marquen el perímetre de la llar, amb allò que podria ser una primera delimitació; sobre el nivell de pis hi ha un llit de pedres d'entre 11 i 8 cm d'alçada i d'un perímetre similar al de la llar; la part més ben conservada té 0,90 m de longitud per 0,40 m d'amplada.

SITUACIÓ DINS LA CASA

Els fogars estan situats majoritàriament (nou) a l'habitació principal de la vivenda, (a l'única en el cas de les Cases I i II), mentre que els altres es troben tots al vestíbul de la Casa IV (fig. 1). Encara que està ben documentada l'existència d'estances situades en un nivell superior, no hi ha indicis suficients per a determinar la presència de llars ubicades en aquests segons pisos, demostrades a d'altres jaciments (Barberà 1985: 35).

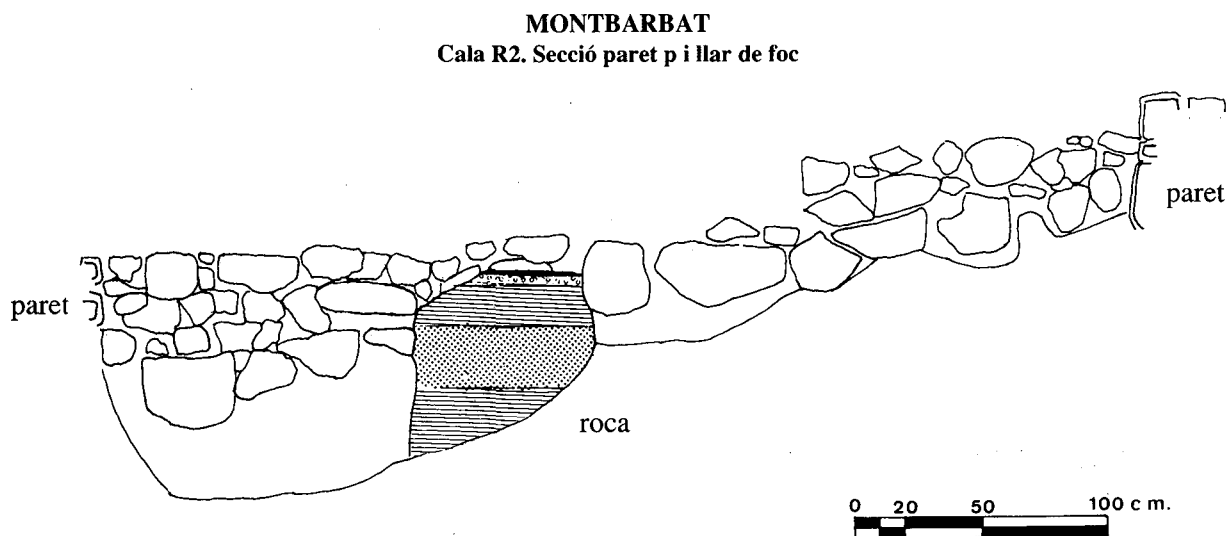

FIGURA 4.

Respecte al seu emplaçament dins l'estança, és de destacar el predomini de les llars exemptes; hi ha deu estructures amb aquesta característica, de les quals set estan en una posició més o menys central, mentre que només tres es desvien dels eixos principals. Quant a les llars adossades, tant sols s'han identificat dues, la número 8, situada al vestíbul de la Casa IV, i la número 11, a l'habitació principal de la Casa VII; en el primer cas ocupa un lloc centrat a la paret mitgera, i en el segon es troba al costat de l'entrada d'accés a l'habitació.

FORMA I CONSTITUCIÓ

Les formes són senzilles, circulars o rectangulars, només en el cas de la llar número 8 de la Casa IV s'identifica una configuració diferent, el·líptica, determinada pel fet d'ésser adossada (lám. I, núm. 1).

Les llars de forma circular són cinc, de les quals quatre tenen dimensions similars, entre 1 i 0,70 m, i tan sols una, la llar de la Casa I (núm. 1), presenta un diàmetre molt més gran, de 1,30 m.

Les llars rectangulars, en nombre de sis, es poden classificar en dos grups segons les seves mides, per una part aquelles llars amb una tendència quadrangular i de dimensions més reduïdes, núm. 2, 10 i 3, que medeixen 0,48 per 0,52 m; 0,54 per 0,60 m i 0,53 per 0,44 m, respectivament; i aquelles de mides més grans i una forma clarament rectangular, núm. 4, 7 i 11, de 0,80 per 0,50 m; 0,92 per 0,60 m; i 0,75 per 0,65 m cadascuna.

Totes aquestes estructures de cocció corresponen al tipus construït (Lattara 4, 1991: 55), aixecades per sobre del nivell de sòl, sense cap preparació del terra en alguns casos, a excepció de la llar 12 de la Casa VII que presenta un llit de pedres d'entre 11 i 8 cm de gruix, i d'una extensió de 0,90 m per 0,40 m sobre la qual s'aixecava la llar; i la llar 6 de la Casa V que també té una capa de pedres per sota del nivell ceràmic de 7 cm de gruix. Les seves altures oscil·len entre 10 cm i 27 cm, com ja hem dit, sempre per sobre del nivell del sòl i sense la presència de lloses verticals que delimitarien el seu perímetre i protegirien la zona adjacent de possibles incendis (Dedet & Py 1976: 102).

LLARS I RITUALS

Majoritàriament es tracta de fogars de tipus simple, meres estructures de cocció, però tres d'aquestes llars evidencien un tractament que trascendeix de la funció domèstica.

La llar número 4 de la Casa V incorpora una copeta de ceràmica amb pintura negra mat (Vilà

1991), trencada en dos fragments i perfectament reconstruïble que podria correspondre a una libació o ofrena.

En el cas de la llar número 6, també de la Casa V, una capa de fragments ceràmics està composta per bocins de dues gerres de grans dimensions decorades amb pintura blanca a les quals falta el fons (Vilà 1986). Aquesta particularitat, ben documentada en poblats del sud de França (Arcellin 1979:103), tindria inequívocament relació amb la consagració de la llar i, per extensió, de la vivenda.

La llar número 12 de la Casa VII presenta a la seva base sis boletes de fang col·locades delimitant el perímetre de l'estructura, d'una manera que sembla tenir connotacions rituals, encara que, de moment, no s'han trobat paral·lels d'aquesta modalitat de preparació (lám. II, núm. 2).

La constitució de les llars és força uniforme, es tracta d'estructures formades a partir de l'acumulació de diferents nivells, la missió dels quals seria mantenir i augmentar l'acció del foc. La capa superior està constituïda a totes les llars per un nivell d'argila endurida per l'exposició directa al foc. A les altres capes, però, es detecten diferències interessants, així hi ha llars que presenten capes successives de terra, fang refractari i, a la llar 11 de la Casa VII, un nivell de terra molt dura i pedres; i d'altres que incorporen una o dues capes refractàries formades per fragments ceràmics ben col·locats, a vegades barrejats també amb fang molt fi (LLar 5 de la Casa V). Les llars número 6 de la Casa V i 12 de la Casa VII presenten també una capa de pedres a més a més del ja esmentat nivell ceràmic. La presència de pedres o grava també es dona a llars del sud de França (Dedet 1987: 36).

La incorporació o no de capes de fragments ceràmics a les llars no implica cap diferència cronològica o de territori, és més, és molt freqüent que com a Montbarbat, a molts poblats n'hi hagin de tots dos tipus, aquest és el cas de la Moleta del Remei (Alcanar, Montsià) (Gracia, Munilla & Pallarès 1988: 29); el Casol de Puigcastellet (Folgueroles, Osona) (Molas, Rocafiguera & Mestres 1988:105) (Molas, Mestres & Rocafiguera 1992: 25); el Puig de Castellet (Lloret de Mar, La Selva) (Pons, Toledo & Llorens 1981: 88-89). També hi ha, però, poblats com el de la Penya del Moro (Sant Just Desvern, Baix Llobregat) on totes les llars trobades incorporen fragments ceràmics (Ballbé *et al.* 1986: 312).

La llar número 12 de la Casa VII (Làms. II, núm. 1 i II, núm. 2) té una sèrie de particularitats que la diferencien dels altres fogars fins ara descoberts. Així, el primer nivell, a més de la típica argila endurida presenta pedra descomposta cremada, en un gruix de 6 cm, sota apareix una capa de fragments ceràmics, d'un cm d'espessor recolçada en una altra capa de pedres i terra sorrenca d'entre 6 i 8 cm i, finalment, un nivell no uniforme compost per una revora de pedres i terra molt dura que defineix una

zona central d'argila vermellosa, amb un gruix que oscil·la entre 6 i 11 cm. Precisament aquesta llar inclou un element que identifiquem com a ritual: sis boletes de fang que demarquen la base sobre la qual s'aixeca l'estructura fonamentada sobre un llit de pedres, fet també extraordinari, ja que les altres llars es recolzen directament sobre el pis d'habitació.

ELEMENTS ASSOCIATS A LES LLARS DE FOC

Xemeneies

La presència de llars dins de les vivendes planteja un problema evident, la sortida de fums. Sovint això es resolvia d'una manera molt simple mitjançant una obertura al sostre; aquesta però és una solució no factible quan les cases són de dos o més nivells. Aquest tipus de vivenda, d'existència provada a Montbarbat (Negre & Vilà 1991: 278) (Vilà *et al.* 1992), i a d'altres jaciments ibèrics, pressuposa un sistema d'extracció de fums construït, és a dir, de xemeneies.

Encara que no s'han evidenciat restes inequívocament relacionades amb aquestes estructures, és de suposar la utilització de campanes i conductes fets d'encanyissats recoberts de fang o bé formats per rajols crus com s'assenyala en el cas de la Moleta del Remei (Pallarès, Gracia & Munilla 1986: 279-280).

El sosteniment de la xemeneia per sobre de la llar, que normalment té una posició central dins de l'habitació, és bastant incert. Una possibilitat seria que s'aixequessin uns pals clavats a terra com es constata a l'Oppidum de Nages on les llars estan envoltades per quatre pals dels quals es conserven les pedres que els sostenien (Dedet & Py 1976: 102), en el nostre cas han quedat com a testimonis els forats excavats a la roca al voltant de la llar de la Casa I.

Es tracta de tres forats de pal de 20 cm de diàmetre situats respectivament a 20 cm, 10 cm i tocant el perímetre de la llar; també a 20 cm hi ha un altre forat de 0,45 m de diàmetre relacionat amb una rasa excavada a la roca de 1,20 m de llargada i entre 0,20 i 0,10 m d'amplada, amb una prolongació de 0,50 m situada en angle agut. Aquestes "manipulacions" semblen indicar la presència d'una estructura relacionada inequívocament amb la llar, bé de delimitació de l'àrea, bé de la seva protecció.

Els capfogers

Els capfoguers són uns elements que es troben freqüentment associats a les llars de foc durant la II Edat del Ferro. Són característics a tota Europa,

des de la Gàl·lia fins als Balcans (Laet 1975). S'inicien en el Bronze Final i perduren fins als primers segles de la nostra era, apareixen tant en poblats com en necròpolis (Galliou & Clément 1981). Els més antics són de fang, no figuratius, i presenten dues perforacions en els extrems o una sola línia de perforacions.

A partir de la II Edat del Ferro es realitzen a Europa en ceràmica, en pedra o en metall, i solen tenir forma figurativa en els extrems, normalment representen animals domèstics: cap de xai o de cavall en els elaborats en fang o en pedra, i cap de brau en els de ferro (Laet 1975), en algun cas es troba una figura humana (Maluquer de Motes 1983). Sempre són artesanals i no n'hi ha cap d'igual.

A la Península Ibèrica tenim constància de la seva existència des del segle VIII a.E., especialment a tota la Vall de l'Ebre; són de forma prismàtica, massissos o no, llisos o decorats amb marlets a la part superior, i de dimensions diverses (Ruiz Zapatero 1981).

Dintre de la Cultura Ibèrica en general, els capfoguers no són massa abundants, se'n coneixen, per exemple, dos a Los Molinicos de Moratalla (Múrcia) (Maluquer de Motes 1983), de forma singular, ja que en els seus extrems hi ha esquematitzada una figura humana. A Catalunya són més freqüents: diversos exemplars al Puig de Sant Andreu i a l'Illa d'en Reixach (Ullastret, Baix Empordà) (Martín i Ortega 1977 i 1985), dos fragments al Tossal del Moro de Pinyeres (Batea, La Terra Alta) (Maluquer de Motes 1962), un a La Padrera (Vallfogona de Balaguer, La Noguera) (Maluquer de Motes, Muñoz & Blasco 1960), i un altre a La Serra del Calvari (Granja d'Escarp, Segrià) (Rodríguez i Duque 1981), tots ells de ceràmica, representant animals domèstics, cavalls o xais, els que conserven els extrems. La majoria són llisos, ressaltant només els trets morfològics dels animals; i poden ésser pintats o no. El de Puig Castellar (Santa Coloma de Gramanet, Barcelonès) (Martínez & Vicente 1966) és de ferro, de considerables dimensions, amb els extrems acabats amb cap de toro.

Al sud de França els capfoguers ceràmics no tenen perforacions, i poden portar decoració geomètrica a totes les superfícies: incisions, cercles concèntrics, suspensions cilíndriques, etc., o ressaltar els traços de l'animal representat; sempre el cap és aixecat, perpendicular al cos, (Dedet & Py 1976; Py 1990). Són particularment nombrosos en alguns poblats, per exemple a Castels (Nages, Gard), hi ha diversos centenars de fragments (Py 1978), i es troben, sols o per parelles, associats amb llars decorades, vasos de fons trencat, (Groupe... 1972), tota una sèrie d'elements que fan pensar als autors francesos en un significat ritual, relacionat amb cultes domèstics (Larderet 1957). L'animal més freqüent és el cavall, els òvids apareixen més tard a l'àrea meridional francesa (Py 1990).

A Montbarbat s'han trobat dos capfogers fragmentats que pertanyen a la Casa VI, àmbit R3, Estrat III; i un altre de possible de la Casa II, Estrat III.

A l'habitació principal de la Casa VI el capfoger de cap de xai (R3-1364) era al costat de la llar de foc número 10. El segon (R3-851) s'ubicava a l'altre extrem de l'habitació, ambdós són diferents i no formen parella. El nivell on foren trobats correspon al primer sòl de l'àmbit, o sigui el més modern.

El primer (R3-1364) (figs. 5, 6 i 7) constava de sis fragments reconstruïbles al qual li manca bona part de la peça, trencada de vell de forma irregular, tant per un dels extrems com per a la base. Longitud total conservada 23,50 cm; de secció trapezoïdal massissa, fa 8,25 cm d'amplada en la base inferior, 2,40 cm en la superior, i 9,50 cm d'altura.

L'extrem conservat està contínuit per un cap de xai (de 9,80 cm de longitud i 6 cm d'amplada màxima) que és una prolongació del cos, però ben diferenciat i —encara que una mica més baix que el llom de l'animal— no descansa a terra.

El cap porta dues banyes circulars, marcades per una acanaladura de 5,10 cm de diàmetre, i una amplada entre 1 cm i 1,50 cm; són asimètriques: l'esquerra és més alta que la dreta. Els ulls estan lleugerament insinuats amb un clot i el morro és trencat en la part inferior.

El cos, nomès en el cantó esquerra, presenta quatre acanaladures paral·leles, força irregulars, que comencen on s'acaba el cap de l'animal, i fan entre 0,50 cm i 0,80 cm d'amplada. La longitud conservada de l'acanaladura més llarga és de 12,50 cm.

En els costats, i efectuat amb un instrument apropiat, segurament un filabarquí (Jorba 1986), es troben orificis circulars de direcció asimètrica que travessen la peça, situats de forma irregular, de 0,60 cm de diàmetre i separats entre sí de 2 a 3 cm, formant dues línies paral·leles. A l'esquerra, sota de les acanaladures, s'han conservat tres perforacions de la línia superior (la central, trencada), i una de l'inferior. Del cantó dret n'hi ha sis; tres a cada línia. En aquest orificis, fets quan la peça ja era cuita, es col·locaven les barres metàl·liques, que no han estat trobades.

Pasta 10R4/6 (marró-vermellosa)¹, diferent de la de la ceràmica del poblat, poc cuita, fina, amb petits grans de quars i partícules de mica, superfícies 5YR5/4 (marró), amb acabat molt polit, quasi brunyit.

¹ Per a les coloracions de les pastes ceràmiques utilitzem THE ROCK COLOR CHART (The Geological Society of America).

Presenta taques fosques (cendra o cremat) a tota la superfície excepte a la banda esquerra, la qual cosa indica que el cantó dret, sense decoració d'acanaladures, era el que rebia directament el foc de la llar.

El xai és el símbol perfecte del caràcter a la vegada utilitari i ritual dels objectes lligats a la conservació del foc de la llar. El xai és la víctima preferida dels sacrificis a les divinitats de la llar en gran nombre de societats antigues (Vagynay & Leyge 1988: 40). Per altres autors, es tracta d'animals tutelars que protegeixen el foc i tota l'habitació (Py 1990: 798).

Les connotacions culturals entre el sud de França i nord-est de la Península són molt importants, per tant no és estrany que a la zona del Principat es trobin més capfogers que a la resta de l'àrea ibèrica.

A Montbarbat, de moment, no hi ha llars decorades, però a la Casa V, contigua a la dels capfoguers, a la tercera llar de foc de l'habitació, la número 6, la més antiga, aparegué, com ja hem dit, una capa de fragments ceràmics que, reconstruïts, resultaren ser dos grans gerres decorades amb pintura blanca sense fons (Vilà 1986), tal com es troben en el sud de França.

La característica particular d'aquest capfoger és que el cap de l'animal és una prolongació del cos. L'únic exemplar que presenta l'extrem en la mateixa posició és un fragment del Puig de Sant Andreu (núm. 2.898 del Museu d'Ullastret, i núm. 82.621 del Museu de Girona), també de fang cuit, pasta de qualitat, porta les banyes aplicades i els ulls incisos; el cos és llis, més alt, i només té una perforació que no travessa la peça (Martín i Ortega 1977: fig. 5). Correspon al Camp Triangular, Cala 9, Estrat III, Tretzena Campanya, Any 1963. Pot datar-se a les darreries del segle IV a.E.²

Pel que fa a les banyes de l'òvid, circulars, incises, es donen en menys freqüència que les aplicades, però les trobem, per exemple, a l'oppidum de Castels (Nages, Gard) (Py 1978: 298, fig. 142, 8).

Quant a la decoració d'acanaladures paral·leles en un dels costats, apareix també en el fragment de La Pedrera (Vallfogona de Balaguer) (Maluquer de Motes, Muñoz & Blasco 1960: 44, fig. 15); i a un altre de Plan de la Tour (Gailhan, Gard) (Dedet 1980: 28, fig. 4).

Fragment de capfoger llis (R3-851) (fig. 8), de secció trapezoïdal, massís, amb la part superior arrodonida, trencat pels altres tres costats. Dimensions

² Donem les gràcies a les Senyores M.A. Martín i Ortega i M. Ferré del Servei d'Arqueologia de Girona per haver posat al nostre abast els capfoguers d'Ullastret.

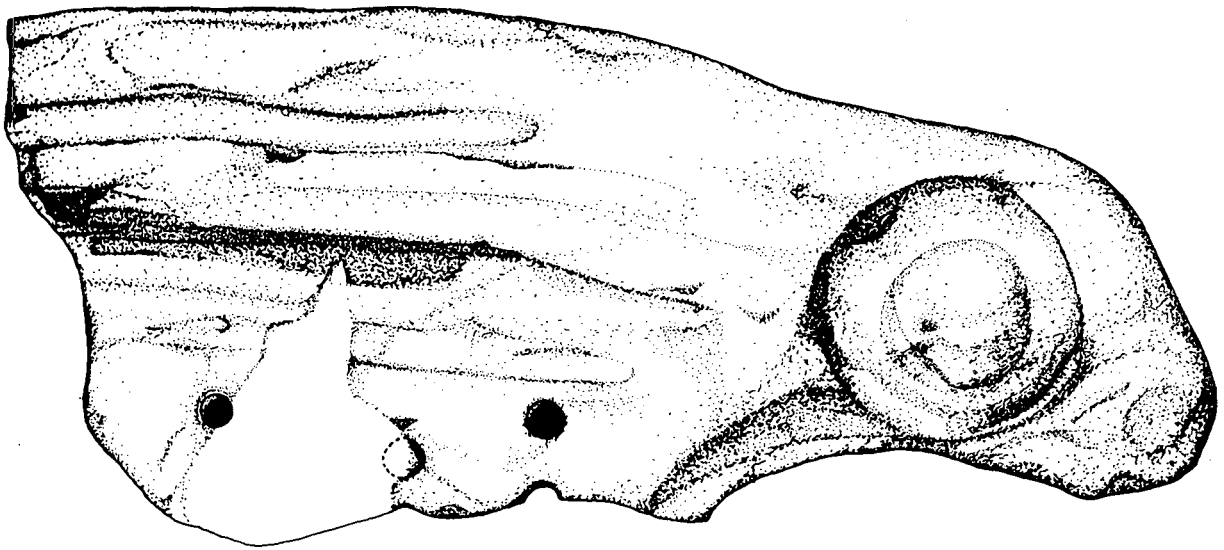

FIGURA 5.

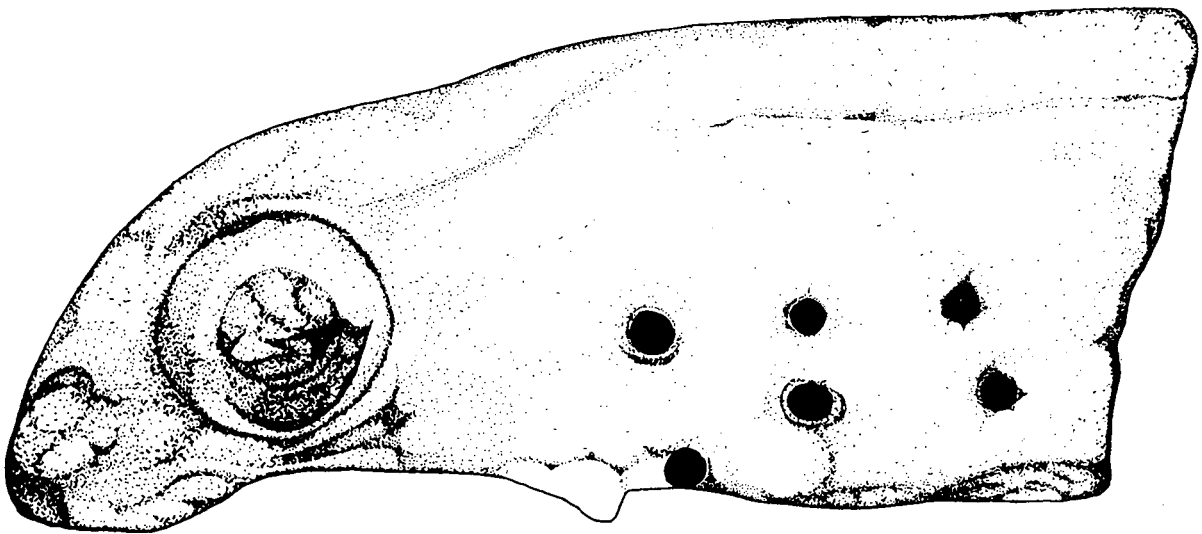

FIGURA 6.

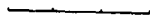
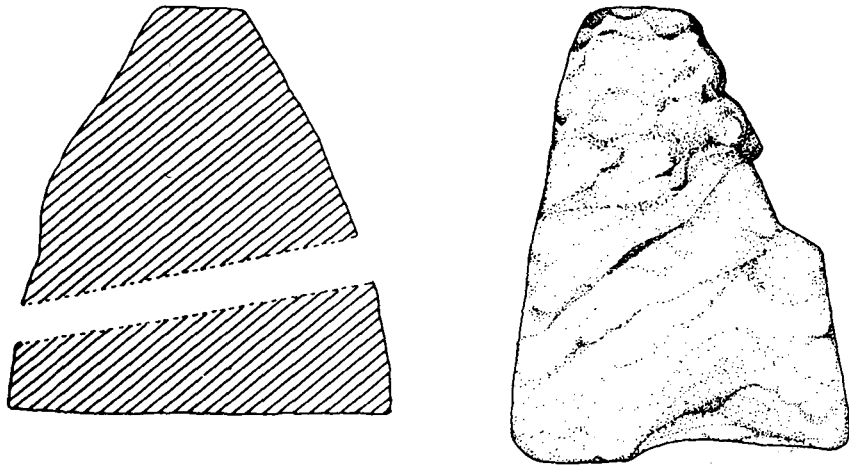

FIGURA 7.

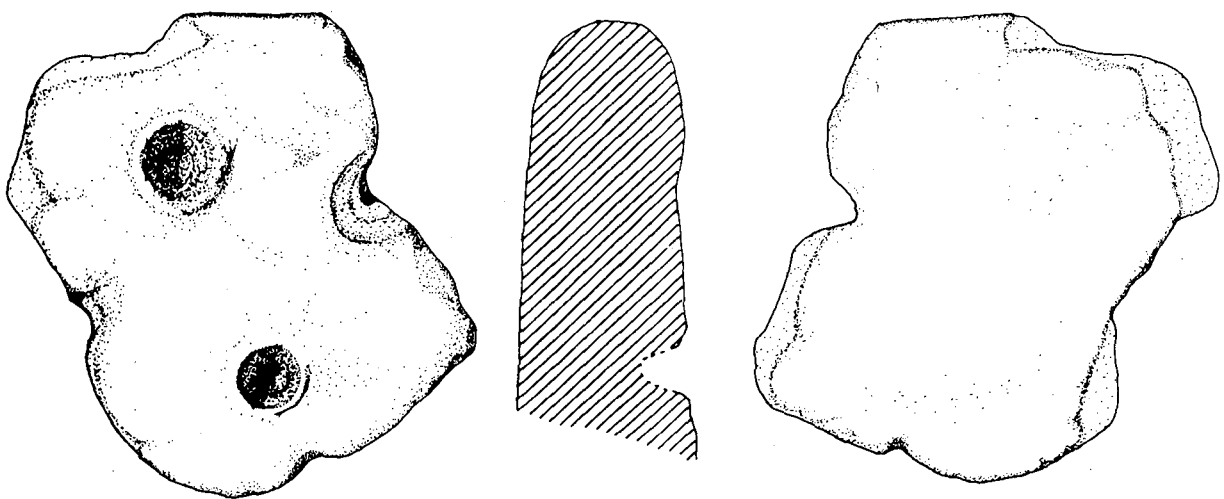

FIGURA 8.

conservades: longitud 9,80 cm; altura 10,20 cm; amplada inferior 3,80 cm; amplada superior 2,80 cm.

Presenta en una de les cares dues perforacions fetes amb punxó, d'1,30 cm de diàmetre a la superfície, i 2,60 cm i 1,10 cm de profunditat respectivament; situades una damunt de l'altra i distants 3,60 cm. Quatre forats més es troben en el lloc fragmentat. Les perforacions, dos de les quals sembla que travessaven la peça, s'efectuaren quan la pasta era humida, doncs presenten una revora al voltant.

Pasta semblant a la de la ceràmica a mà del poblat 5R4/6 (vermella-amarronada), fina, amb nombrosos i grossos grans de quars i partícules de mica. Superfícies 5R4/2 (marró clar), polides, sense restes de cremat.

La fragmentació d'aquest segon capfoguer, i la manca dels seus extrems, fa molt difícil fer-ne una valoració i cercar-li paral·lels.

La cronologia de l'Estrat III de la Casa VI ve donada per la ceràmica àtica de vernís negre i per les imitacions elaborades en tallers occidentals i pot situar-se cap a les darreries del segle IV a.E.

Un fragment d'un possible capfoguer (S4-375) es va trobar a la Casa II, Estrat III. Correspondria a la part superior de la peça que és aprimada i arrodonada, massissa, i també trapezoïdal. Longitud conservada 3,50 cm; amplada superior 3 cm; amplada inferior 4,60 cm. Pasta 5YR3/4 (marró fosc), fina, amb grossos grans de quars i partícules de mica. Presenta una de les superfícies polides.

La cronologia de l'Estrat III de la Casa II, per la ceràmica de vernís negre, pertany als inicis del segle III a.E.

La ceràmica

La ceràmica a mà era utilitzada principalment per realitzar les tasques domèstiques de coure i d'escalfar els aliments.

A Montbarbat (Vilà & Ramón 1985-86) aquesta ceràmica, molt abundant, és de tradició anterior, i la manufacturaven els mateixos residents. La majoria de les peces presenten restes de cremat a causa del contacte directe de les superfícies amb el foc.

L'ús massiu de vasos realitzats a torn en aquesta època, fa que les ceràmiques fetes a mà tinguin un caràcter funcional, doncs tant les formes, com les anses i les suspensions, i també les decoracions es van repetint sense gaires variacions. I, així mateix, les pastes, les textures i els acabats són poc acurats, contràriament a allò que passa durant la primera Edat del Ferro, quan l'únic tipus ceràmic que es coneix és l'elaborat a mà.

EL FORN

Els forns trobats als poblats, associats a les vivendes, són cada vegada més freqüents als oppida ibèrics a mesura que es porten a terme noves excavacions però, si les estructures no són molt clares, resulta difícil el seu reconeixement. Per altra banda, en la majoria dels casos és arriscat diagnosticar la funció per la qual foren construïts: ús domèstic, ceràmic, metal·lúrgic o treball del vidre.

A Montbarbat, a l'Estrat II de la Casa IV, es descobrí un forn situat en el vestíbul de la vivenda, adossat a un dels costats (fig. 9). Aquest forn queda delimitat per tres sòcols de paret; la posterior, perpendicular a la muralla, és mitgera entre la Casa IV i la Casa V; l'altre mur, el de la dreta, separa el vestíbul de l'estança interior i presenta una entrada de 90 cm de llum; el darrer mur està format per una sola filada de pedres, de 0,90 m de llargada i 0,40 m d'amplada, situada sobre la terra (lám.III).

El forn, de planta rectangular, estava constituït per una base o solera de fang cuit d'una gruixària de 8 cm, una amplada de 0,52 m, i una llargada de 0,85 m. Aquesta base s'assentava, sense cap preparació, sobre la terra i arribava fins a la roca, en un lloc de pendent, amb una altura de 0,52 m aproximadament. No es va trobar cap resta de toves o de volta del fang que formaria el recobriment.

L'Estrat III correspon al nivell del pis d'habitació, per tant, el forn es trobava situat per damunt del sòl de l'estança uns 0,50 m.

A la segona paret, assentada sobre la roca, que delimita el vestíbul de l'àmbit principal, es descobrí una obertura de 0,34 m d'altura per 0,20 m d'amplada, entre el forn i l'entrada, construïda al mateix temps que s'edificà aquest mur; la part inferior d'aquesta obertura es troba a 0,40 m per sobre de la roca natural. Les pedres que formen el seu marc són més grosses i més ben tallades que les de la resta de la paret. La part superior de l'obertura dista de l'inici del forn 0,70 m i es troba situada a 10 cm per sota de la solera. Aquest forat podria estar relacionat amb el funcionament del forn, contribuint al seu tiratge.

Els pocs fragments de ceràmica trobats a les seves immediacions —i la manca de restes d'escòria de metall o de vidre— fan suposar que tindria una funció purament domèstica, és a dir, de cocció d'aliments (pa, fruits, etc).

La cronologia ve donada pel nivell del pis d'habitació (Estrat III) que correspon, pel vernís negre, a les darreries del segle IV o inicis del segle III a.E.

Els forns dels diversos poblats ibèrics del nord-est peninsular tenen formes variades, possiblement les dimensions i plantes depenen de l'ús al qual anaven destinades, encara que en el sud de França es

MONTBARBAT
Secció paret b a la Cala S6

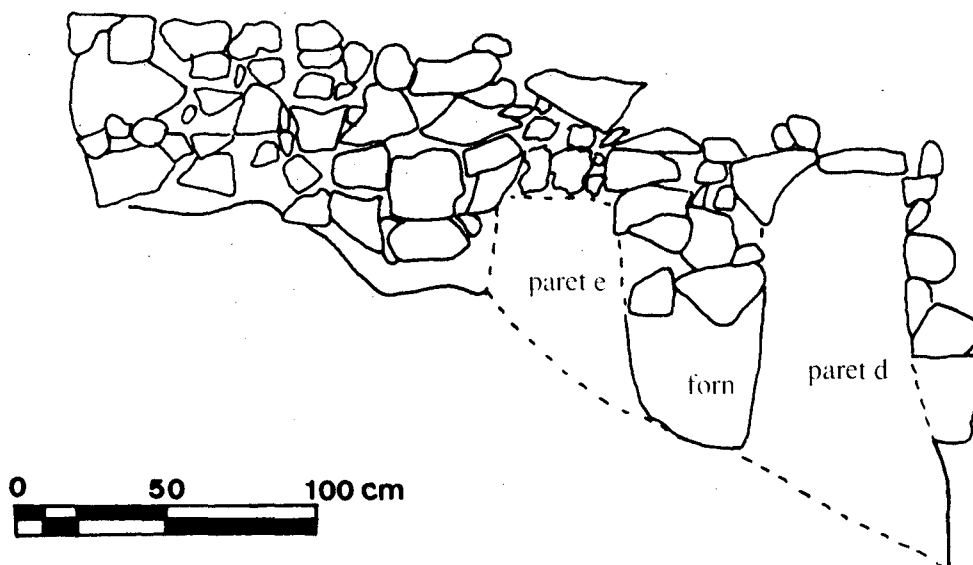

FIGURA 9.

constata que els de planta circular són anteriors als de planta rectangular (Ugolini & Olive 1987-88: 17 i nota 16).

No sembla que això mateix passi a Catalunya, doncs un dels més antics és el de La Ferradura (Uldecona, Montsià) (Maluquer de Motes 1983: 10-11), de planta rectangular de 0,90 m d'amplada, situat sobre una capa aïllant de pedres petites i grava, a poca alçada del pis de la casa, es data en el segle VI a.E. També és de forma rectangular el de La Moleta del Remei (Alcanar, Montsià) (Gracia, Munilla & Pallarès 1988: 25 i 31), de 0,80 m d'amplada per 1,60 m de llargada, realitzat amb rajol cru, que pertany al segle IV a.E.

De planta ovalada se'n coneixen diversos al Puig de Sant Andreu (Ullastret, Baix Empordà) (Maluquer de Motes *et al.* 1986: 47) (Martín i Ortega 1985: 19), construïts damunt d'un llit de pedres grosses.

D'altres de forma circular els trobem, per exemple, a Puig Castellet (Lloret de Mar, La Selva) en nombre de tres, del segle III a.E. (Llorens & Pons 1987: 35 i 42) (Pons & Llorens 1991). Al Molí de l'Espígol (Tornabous, Urgell), al barri nord-est hi ha un forn de planta d'un quart de cercle amb un radi de 0,70 m i està construït amb una paret de pedra que s'alça 0,50 m del nivell del pis, i té una cronologia del segle IV a.E. (Maluquer de Motes *et al.* 1986: 47). En altres casos, com a Margalef (Torregrossa, Les Garrigues) els forns fan més d'un quart de cercle, amb un radi de 0,80 m, la solera empedrada, i

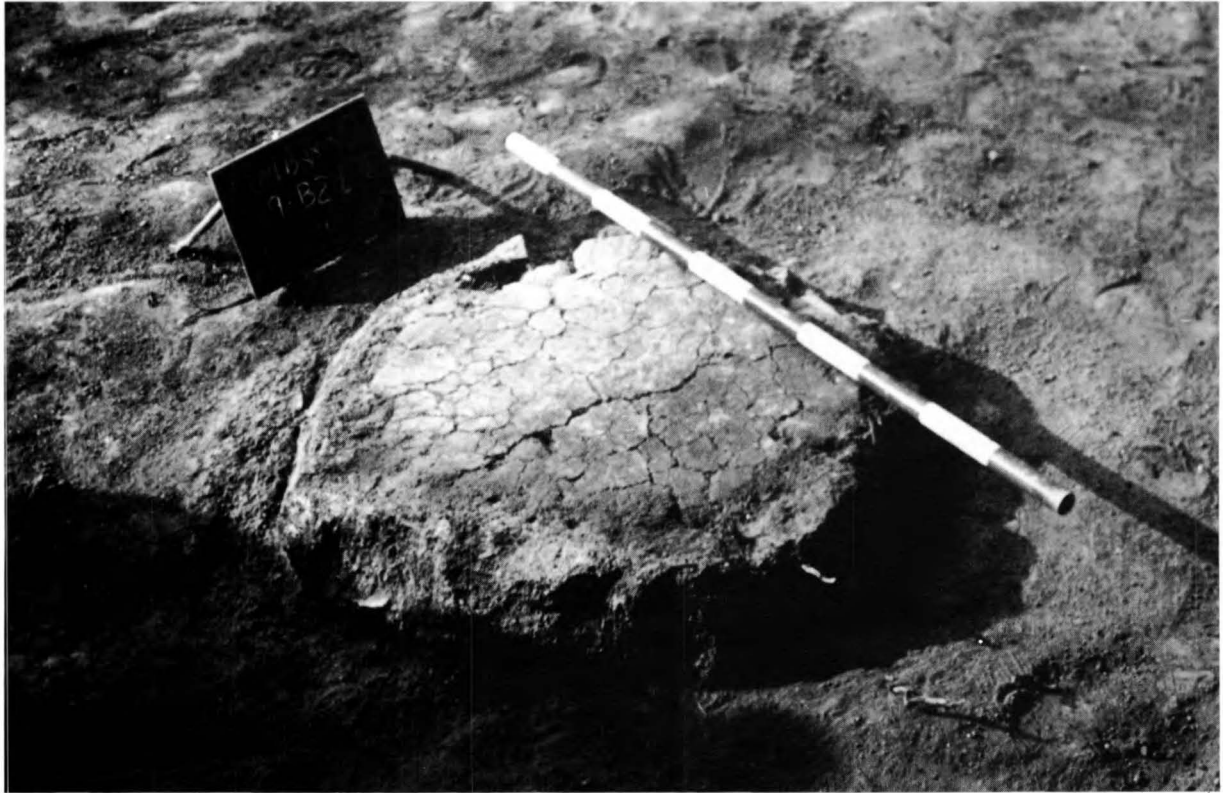
situats també a 0,50 m dels sòls de les habitacions; corresponen al segle IV a.E. (Maluquer de Motes 1982: 251-253).

Quant al cobriment dels forns, el de La Ferradura és de pedra seca, formant una verdadera volta. Els altres es contruïren amb fang sol, o amb argila i fragments ceràmics com és el cas d'un de Burriac (Cabrera de Mar, El Maresme) (Ribas 1964: 20-21). Es desconeix la forma i les obertures que tindrien.

L'emplaçament dels forns respecte dels hàbitats és variable, a La Ferradura es troba adossat a la paret posterior de l'interior de la casa, a La Moleta del Remei al centre de l'habitació, al Puig de Sant Andreu s'ubiquen dintre de vivendes amb diverses estances, al Molí d'Espígol està situat al vestíbul, a Puig Castellet apareixen, també, a l'avantsala.

Es difícil diagnosticar la funció per la qual foren construïts, a Puig Castellet (Llorens & Pons 1987: 42) un era de tipus metal·lúrgic per les escòries que s'hi van trobar, i un altre per coure ceràmica; al Casol de Puigcastellet de Folgueroles hi havia activitat metal·lúrgica del ferro a la cambra 1, amb restes d'un possible forn (Molas, Mestres & Rocafiguera 1992: 20). En els altres casos sembla que es descarta la possibilitat de que fossin artesanals, per tant hem de considerar que estaven destinats a la cocció d'aliments, i podien realitzar una tasca comunal essent utilitzats per les diverses famílies de les immediacions.

Barcelona, novembre de 1992.

LĂMINA I, núm. 1.

LĂMINA I, núm. 2.

LÀMINA II, núm. 1.

LÀMINA II, núm. 2.

LÀMINA III.

BIBLIOGRAFIA

- BALLBÉ, X., *et al.* (1986), "Distribución del espacio en el poblado ibérico de la Peña del Moro de Sant Just Desvern (Baix Llobregat)", *Arqueología Espacial*, 9, pàg. 303-320.
- BARBERÀ, J. (1985), "La casa i el poblat ibèric", *La Sentiu*, 9, pàg. 27-37.
- BARBERÀ, J. & PASCUAL, R. (1979-80), "Burriac, un yacimiento protohistòric de la costa catalana (Cabrera de Mar, Barcelona)", *Ampurias*, 41-42, pàg. 203-242.
- DEDET, B. (1980), *Premières recherches sur l'oppidum du Plan de la Tour a Gailhan (Gard)*. Caveirac.
- DEDET, B. (1987), "Habitat et vie quotidienne en Languedoc au milieu de l'âge du Fer. L'unité domestique núm. 1 de Gailhan, Gard", *Revue Archéologique de Narbonnaise*, Supp. 17.
- DEDET, B. & PY, M. (1976), *Introduction à l'Étude de la Protohistoire en Languedoc Oriental*. Caveirac.
- DEDET, B. & SCHWALLER, M. (1990), "Pratiques culturelles et funéraires en milieu domestique sur les oppidums languedociens", *Documents d'Archéologie Méridionale*, 13, pàg. 137-161.
- GALLIOU, P. & CLÉMENT, M. (1981), "Deux chenets de pierre à tête de bélier découverts à Riec-Sur-Belon (Finistère)", *Gallia*, 39, 2, pàg. 235-238.
- GRACIA, F.; MUNILLA, G. & PALLARÈS, R. (1988), *La Moleta del Remei, Alcanar - Montsià. Campañas 1985-1986*. Tarragona.
- GRUPE DE RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE MONTPELLIER (1972), "Deux chenets de pierre à tête de bélier découverts à Riec-Sur-Belon (Finistère)", *Gallia*, 39, 2, pàg. 235-238.
- JORBA, M.A. (1986), "Informe sobre el tractament de conservació-restauració de dues peces de ceràmica del jaciment ibèric de Montbarbat (La Selva)", *Homenatge al Dr. J. Maluquer de Motes*. Barcelona (en premsa).
- LAET, S.J. DE (1975), "Chenet celtique à tête de bélier trouvé à Alter (Flandre Orientale)", *Helinium*, XV, pàg. 43-50.
- LARDERET, P. (1957), "Les découvertes archéologiques de La Roque, Hérault, contribution à l'étude des croyances religieuses préromaines", *Revue d'Études Ligures*, 23, pàg. 69-82.
- LLORENS, J.M. & PONS, E. (1987), "Puig de Castellet. Un recinto fortificado ibérico", *Revista de Arqueologia*, 77, pàg. 29-45.
- LLORENS, J.M.; PONS, E. & TOLEDO, A. (1986), "La distribución del espacio en el recinto fortificado ibérico de 'Puig Castellet' (Lloret de Mar - La Selva, Girona)", *Arqueología Espacial*, 9, pàg. 237-256.
- MALUQUER DE MOTES, J. (1962), "El Tossal del Moro", *Excavaciones Arqueológicas en España*, 5, Madrid.
- MALUQUER DE MOTES, J. (1982), "Margalef, Torregrossa", *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*. Barcelona, pàg. 251-253.

- MALUQUER DE MOTES, J. (1983), "Morillos del poblado de Los Molinicos en Moratalla, Murcia", *Homenaje al Prof. Martín Almagro*, Vol. II. Madrid, pàg. 171-176.
- MALUQUER DE MOTES, J. *et al.* (1986), *Arquitectura i urbanisme ibèrics a Catalunya*. Barcelona.
- MALUQUER DE MOTES, J.; MUÑOZ, A.M. & BLASCO, F. (1960), *Cata Estratigràfica en el poblado de "La Pedrera"*, en *Vallfogona de Balaguer, Lérida*. Barcelona.
- MARTÍN I ORTEGA, M.A. (1977), *Ullastret. Guía de las excavaciones y su Museo*. 4ª ed., Girona.
- MARTÍN I ORTEGA, M.A. (1985), *Ullastret, poblado ibèric*. Barcelona.
- MARTINEZ HUALDE, A. & VICENTE, J. (1966), *Excavacions al poblado ibèric de Puig Castellar. Excavacions dels anys 1954-1958*. Barcelona.
- MOLAS, M.D.; ROCAFIGUERA, M. DE & MESTRES, I. (1988), "La fortaleza ibèrica del Casol de Puigcastellet (I). Una aproximació als límits del territori ausetà", *Ausa*, XIII/121, pàg. 97-131.
- MOLAS, M.D.; MESTRES, I. & ROCAFIGUERA, M. DE (1992), *El Casol de Puigcastellet, Folgueroles, Osona*. Folgueroles.
- MOREL, J.P. (1981): *Céramique campanienne. Les formes*. 2 vols. Paris.
- NEGRE, M. & VILÀ, M. DEL V. (1991), "El sistema defensiu de Montbarbat", *Simposi Internacional d'Arqueologia Ibèrica*. Manresa, 1990, pàg. 273-280.
- PALLARÈS, R.; GRACIA, F. & MUNILLA, G. (1986), "Modelo de reconstrucción del hábitat nº 1 del poblado ibérico de La Moleta del Remei", *Arqueología Espacial*, 9, pàg. 271-284.
- PONS, E. & LLORENS, J.M. (1991), "L'organització de l'espai domèstic a puig Castellet. Lloret de Mar-La Selva", *Cypsela*, IX, pàg. 95-110.
- PONS, E.; TOLEDO, A. & LLORENS, J.M. (1981), *El recinte fortificat ibèric de Puig Castellet*. Girona.
- PY, M. (1978), *L'Oppidum des Castels à Nages (Gard) (Fouilles 1958-1974)*. XXXV Supp. à Gallia.
- PY, M. (1990), *Culture, économie et société protohistoriques dans la région nimoise*, 2 vols. Rome.
- RIBAS, M. (1964), "El poblado ibérico de Ilduro", *Excavaciones Arqueológicas en España*, 30. Madrid.
- RODRÍGUEZ I DUQUE, J.-I. (1981), "El jaciment 'La Serra del Calvari' a La Granja d'Escarp (Lleida)", *Informació Arqueològica*, núm 36-37, pàg. 171-175.
- RUIZ ZAPATERO, G. (1981), "Morillos prismáticos de la Edad del Hierro en el Valle del Ebro", *Bajo Aragón, Prehistoria*, III, pàg. 52-62.
- SANMARTÍ, J. & SANTACANA, J. (1987), "El poblado ibèric d'Alorda Park (Calafell, Baix Penedès) i el seu entorn. Anàlisi crítica", *Tribuna d'Arqueologia*, 1986-1987, pàg. 7-14.
- UGOLINI, D. & OLIVE, C. (1987-88), "Un four de potier du Ve s. av. J.-C. à Béziers, place de la Madeleine", *Gallia*, 45, pàg. 13-28.
- VAGINAY, M. & LEYGE, F. (1988), "Les gaulois dans la plaine de Forez", *Archeologia*, 231, janvier, pàg. 107-126.
- VILÀ, M. DEL V. (1986), "Dues gerres decorades amb pintura blanca de Montbarbat", *Homenatge al Dr. J. Maluquer de Motes*. Barcelona (en premsa).
- VILÀ, M. DEL V. (1992), "La ceràmica negra mat de Montbarbat", *Cypsela*, XI (en premsa).
- VILÀ, M. DEL V. & RAMÓN, E. (1985-86), "La ceràmica a mà del poblado ibèric de Montbarbat", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXVIII, pàg. 45-71.
- VILÀ, M. DEL V. *et al.* (1992), "El poblado ibèric de Montbarbat", *Tribuna d'Arqueologia*, 1990-1991, pàg. 107-114.